

บทที่ ๔ กระบวนการทางสังคมและวัฒนธรรม

วัตถุประสงค์การเรียนรู้ประจำบท

เมื่อได้ศึกษาเนื้อหาในบทนี้แล้ว ผู้ศึกษาสามารถ

๑. อธิบายความหมาย ลักษณะและความสำคัญของกระบวนการทางสังคมได้
๒. อธิบายความหมาย ลักษณะและความสำคัญของกระบวนการทางวัฒนธรรมได้
๓. อธิบายความสัมพันธ์ระหว่างสังคมกับวัฒนธรรม
๔. อธิบายลักษณะของกระบวนการทางสังคมและวัฒนธรรมได้
๕. วิเคราะห์ผลกระทบของกระบวนการทางสังคมและวัฒนธรรมได้

ข้อข่ายเนื้อหา

- กระบวนการ
- กระบวนการทางสังคม
- กระบวนการทางวัฒนธรรม
- ความสัมพันธ์ระหว่างสังคมกับวัฒนธรรม
- กระบวนการทางสังคมและวัฒนธรรม
- ผลกระทบของกระบวนการทางสังคมและวัฒนธรรม

๔.๑ ความนำ

มนุษย์เป็นสัตว์สังคม กล่าวคือ มีการดำรงชีวิตอยู่ในสังคม มีลักษณะอยู่รวมกันเป็นกลุ่มเพื่อการปกป้องดูแล ให้ความช่วยเหลือซึ่งกันและกัน มีการสืบทอดเผ่าพันธุ์เพื่อการดำรงอยู่ หากไม่อยู่รวมกันในสังคมมนุษย์ก็ไม่อาจสืบเผ่าพันธุ์ของตนเองต่อไปได้นาน สาเหตุสำคัญอีกประการหนึ่งที่มนุษย์มีการรวมตัวกันก็เนื่องมาจากมนุษย์มีข้อจำกัดหลายประการ ทำให้ไม่สามารถที่จะกระทำการบางสิ่งบางอย่างให้บรรลุผลสำเร็จได้ด้วยความสามารถเพียงลำพังของตนเอง ข้อจำกัดเหล่านี้ ได้แก่ ข้อจำกัดทางด้านสติปัญญา ข้อจำกัดทางด้านทรัพยากร ข้อจำกัดทางด้านเวลา และข้อจำกัดทางด้านความรู้ความสามารถ เป็นต้น

ความเป็นสัตว์สังคมของมนุษย์ ทำให้มนุษย์คิดและสร้างกฎเกณฑ์หรือระเบียบในการอยู่รวมกัน ในสังคมขึ้นมา เพื่อให้การดำรงชีวิตเป็นไปอย่างสงบสุข ราบรื่น ไม่เอาัดเอาเปรียบกัน และในขณะเดียวกันกฎเกณฑ์หรือระเบียบของสังคมที่มนุษย์คิดและสร้างขึ้นมานั้น ยังเป็นการสร้างขวัญและกำลังใจในการอยู่ร่วมกัน เพื่อความเจริญก้าวหน้าของสังคมและความสุขส่วนบุคคลด้วยกฎเกณฑ์หรือระเบียบของสังคมนี้ในทางสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา เรียกว่า “วัฒนธรรม” (Culture) ซึ่งก็เท่ากับวิถีชีวิตทั้งหมดของชนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งนั่นเอง สังคมมนุษย์จึงมีกฎเกณฑ์หรือระเบียบที่เป็นระบบความสัมพันธ์ของบุคคลที่อยู่ร่วมกันเป็นกลุ่ม ระบบความสัมพันธ์ดังกล่าวได้ยึดเหนี่ยวคนในกลุ่มไว้ด้วยกัน ทำให้มีความมั่นคงไม่แตกแยก ทำลาย ระบบความสัมพันธ์นี้เกิดขึ้นได้เพราะบุคคลในกลุ่มได้มีการประพடுத்தอกัน มีการปฏิบัติตามระเบียบแบบแผนกฎเกณฑ์ที่กลุ่มวางไว้เป็นที่รู้และเข้าใจกันทั่วไป

การศึกษาถึงกระบวนการทางสังคมและวัฒนธรรมในบทรนี้ เป็นการศึกษาเกี่ยวกับรูปแบบการกระทำระหว่างกันของมนุษย์ในสังคมที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงของสังคม โดยกระบวนการทางสังคมและวัฒนธรรมได้พัฒนาตลอดช่วงระยะเวลา ซึ่งมีผลต่อผู้คนและกิจกรรมต่างๆ ในสังคมส่งผลให้ความสัมพันธ์และแบบแผนการดำเนินชีวิตของผู้คนในสังคมเปลี่ยนแปลงไปทั้งในทางที่พึงประสงค์และไม่พึงประสงค์ ซึ่งผู้เขียนได้แยกศึกษาระหว่างกระบวนการทางสังคม และกระบวนการวัฒนธรรม แล้ววิเคราะห์ถึงผลกระทบที่เกิดขึ้นจากกระบวนการทางสังคมและวัฒนธรรม

๔.๒ กระบวนการ

๔.๒.๑ ความหมายของกระบวนการ

คำว่า “กระบวนการ” มีความหมายดังนี้

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๔๒ ให้ความหมายไว้ว่า “ปรากฏการณ์ธรรมชาติที่ค่อยๆ เปลี่ยนแปลงอย่างมีระเบียบ ไปสู่ผลอย่างหนึ่ง เช่น กระบวนการเจริญเติบโตของเด็ก กรรมวิธีหรือลำดับการกระทำซึ่งดำเนินต่อเนื่องกันไปจนสำเร็จลง ณ ระดับหนึ่ง เช่น กระบวนการเคมีเพื่อผลิตสิ่งใดสิ่งหนึ่ง”

สนธยา พลศรี ให้ความหมายไว้ว่า “กระบวนการเป็นการกระทำใดๆ ก็ตาม ที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในสิ่งหนึ่งสิ่งใดขึ้นอย่างมีขั้นตอน เป็นระบบและมีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กันอย่างต่อเนื่อง ตั้งแต่เริ่มต้นไปจนถึงขั้นตอนสุดท้าย”

พจนานุกรมศัพท์สังคมวิทยาอังกฤษไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๒๔ ได้ให้ความหมายของกระบวนการไว้ว่า “กระบวนการหรือกรรมวิธี หมายถึง การเปลี่ยนแปลงใด ที่ผู้สังเกตสามารถเห็นลักษณะหรือแนวทางที่แน่นอนกันตลอดในเรื่องนั้นๆ เช่น กรรมวิธีผลิตสิ่งของต่างๆ ซึ่งต้องทำเป็นขั้นตอน หรือกระบวนการวิวัฒนาการ เป็นต้น”

พจนานุกรม ไทย-อังกฤษ (ฉบับห้องสมุด) พ.ศ.๒๕๔๑ ให้ความหมายของกระบวนการไว้ว่า “(น.) ปรากฏการณ์ธรรมชาติที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างมีระเบียบ และค่อยเป็นค่อยไปสู่ผลอย่างหนึ่ง” (n. Process, procedure, movement)

ดังนั้น คำว่า กระบวนการ จึงหมายถึงการกระทำใดๆ ก็ตามที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในสิ่งใดสิ่งหนึ่งขึ้นอย่างมีระเบียบเป็นขั้นตอน เป็นระบบ และมีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กันต่อเนื่องกันตั้งแต่เริ่มต้นจนถึงขั้นตอนสุดท้ายจนสำเร็จลง ณ ระดับหนึ่ง

๔.๒.๒ ลักษณะของกระบวนการ

การกระทำใดๆ ก็ตาม ที่สามารถก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างมีระเบียบ เป็นขั้นตอนเกี่ยวข้องสัมพันธ์ต่อเนื่องกัน ที่เรียกว่า “กระบวนการ” นั้น มีลักษณะ ดังนี้

๑. เป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติหรือมนุษย์กำหนดขึ้นก็ได้

๒. เป็นการเปลี่ยนแปลงอย่างมีระเบียบและเป็นระบบ คือ มีการเปลี่ยนแปลงอย่างเป็นขั้นตอนตามลำดับ นับตั้งแต่เริ่มต้นไปจนถึงการสิ้นสุด

๓. เป็นปรากฏการณ์ที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์ กล่าวคือ ขั้นตอนต่างๆ ที่เกิดขึ้นต่างมีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กัน ไม่สามารถแยกออกจากกันได้

๔. ขั้นตอนต่างๆ เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง ไม่ขาดช่วงขาดตอนและไม่เกิดขึ้นข้ามขั้นตอนใดขั้นตอนหนึ่ง

๕. มีจุดสิ้นสุด คือ ปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นจะมีขั้นตอนสิ้นสุดเสมอ เมื่อบรรลุถึงจุดๆหนึ่ง เช่น ถ้าเป็นปรากฏการณ์ที่มนุษย์กำหนดขึ้น จุดสิ้นสุดของกระบวนการก็คือเมื่อบรรลุเป้าหมายในระดับใดระดับหนึ่งที่ต้องการ

๔.๓ กระบวนการทางสังคม

๔.๓.๑ ความหมายของกระบวนการทางสังคม

การที่มนุษย์ทุกเพศทุกวัยที่มาอยู่รวมกันเป็นกลุ่มหรือเป็นหมู่พวกเดียวกัน ภายในเวลาและอาณาเขตที่ชัดเจนแน่นอน มีความเกี่ยวข้องกันจนได้สร้างแบบแผนความสัมพันธ์ซึ่งเอื้อประโยชน์ก่อให้เกิดความสงบเรียบร้อย และความผาสุกของการดำรงชีวิตร่วมกัน การที่มนุษย์มาอยู่รวมกันเป็นกลุ่มดังกล่าวนี้ เรียกว่า “สังคม” (Society) กล่าวอีกนัยหนึ่ง สังคมคือกลุ่มที่มีความสัมพันธ์ภายใต้ระบบวัฒนธรรมเดียวกัน ยอมรับแบบแผนหรือวิธีการและกฎเกณฑ์อย่างเดียวกันว่าเป็นวิธีที่เหมาะสมถูกต้องของกลุ่มหรือพวกของตน และทุกคนมีความรู้สึกว่าเป็นเจ้าของหรือสมาชิกของสังคมนั้น

สังคมยังมีลักษณะที่สำคัญ ได้แก่ มีปรากฏการณ์อย่างมีเกณฑ์ มีแบบแผน และดำเนินไปอย่างต่อเนื่องตามขั้นตอนอย่างชัดเจนโดยที่กฎเกณฑ์และแบบแผนนั้นเป็นเรื่องของประชาคมในสังคมนั้นๆ กำหนดขึ้น มิได้เกิดจากปัจเจกชนแต่อย่างใด กฎทางสังคมที่กำหนดขึ้นนั้นมีลักษณะเป็นรูปธรรมชัดเจนและผ่านกระบวนการรับรู้จากสมาชิกในสังคมเป็นอย่างดี โดยมีรูปแบบและโครงสร้างทางสังคมคล้ายคลึงกัน ถึงแม้ว่าจะเปลี่ยนผ่านยุคสมัยก็ตาม มีลักษณะเคลื่อนไหว (Dynamics) อยู่ตลอดเวลา เพื่อการปรับปรุงและเปลี่ยนแปลงให้สอดคล้องกับเหตุการณ์และยุคสมัยและปรากฏการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นในสังคมนั้นเกิดจากแนวคิดของสังคม มิใช่เกิดจากองค์ประกอบทางกายภาพ

โดยปกติ การกระทำของมนุษย์ในฐานะเป็นส่วนหนึ่งของสังคม จะมีพฤติกรรมที่เรียกว่าเป็นการกระทำทางสังคม ซึ่งหมายถึง การกระทำที่บุคคลแสดงออกมาโดยที่การกระทำนั้นมีส่วนเกี่ยวข้องกับคนอื่น ทั้งนี้บุคคลมักจะไม่หลีกเลี่ยงไม่ได้ที่จะอยู่โดยไม่สังสรรค์กับคนอื่นโดย การเกี่ยวข้องกับผู้อื่นเห็นได้ทั้งทางตรงและทางอ้อม ทางตรง คือ การเกี่ยวข้องระหว่างสองฝ่ายที่ติดต่อกันโดยตรง เช่น การพูดคุย การโทรศัพท์ หรือ

ทางอ้อมโดยเรานั่งอยู่ คนเดียวใช้ความนึกคิดถึงบุคคลอื่นหรือมักจะส่งผลกระทบต่อผู้อื่น ทั้งนี้มีปัจจัยที่เป็นตัวกำหนดการกระทำทางสังคม (Element of Social Action) คือ

๑. ตัวผู้กระทำ (actor) ซึ่งพิจารณาจากสภาพร่างกายและสภาพจิตใจควบคู่กัน โดยอาศัยพื้นฐานความรู้ทางจิตวิทยาที่ว่า พฤติกรรมของบุคคลที่แสดงออกมานั้น มีจิตเป็นพื้นฐานของความรู้สึกรู้สึกนึกคิด นั่นก็คือ แรงจูงใจ ซึ่งได้มาจากหลายทางด้วยกัน เช่น มาจากแรงขับภายใน ได้แก่ ความหิว ความกระหาย ความต้องการทางเพศ เป็นต้น หรือมาจากสภาพแวดล้อมภายนอก เช่น สภาพภูมิศาสตร์ ดินฟ้าอากาศ สภาพสังคมรอบตัว ซึ่งกระตุ้นให้เกิดความรู้สึกรู้สึกนึกคิดและพฤติกรรมแตกต่างกัน

๒. เป้าหมาย (goal or end) การกระทำทางสังคมจะต้องมีเป้าหมายมิใช่เป็นการกระทำลอยๆ การกระทำของมนุษย์ต้องมีจุดมุ่งหมายมิใช่กระทำไปโดยอัตโนมัติด้วยสัญชาตญาณอย่างสัตว์

๓. เงื่อนไข (condition) หมายถึง สิ่งต่างๆ ที่เป็นเครื่องขัดขวางหรือสนับสนุนให้บุคคลไปสู่เป้าหมาย เงื่อนไขอาจมาจากสิ่งต่างๆ หลายทางด้วยกัน เช่น สถานภาพทางสังคมและเศรษฐกิจ บุคลิกภาพ เฉพาะตัว ความสามารถส่วนบุคคล สภาพร่างกายและสติปัญญา มนุษย์ที่อยู่ในสังคมจะพบว่า มีเงื่อนไขทางสังคมกำหนดไว้มากมาย ถ้าคนในสังคมใหญ่ยอมรับว่าถูกต้อง แต่บุคคลไม่ยอมรับ เงื่อนไขนั้นก็มิอุปสรรค เช่น อยากร่ำรวยมีเงินมากๆ ถ้าไปปล้น จี้ ลักขโมยจากผู้อื่น ก็เป็นการผิดเงื่อนไขทางสังคม เพราะคนอื่นเขาไม่ยอมรับ

๔. วิธีการ (means) ผู้กระทำนั้นต้องมีวิธีการเลือกกระทำได้หลายทาง เพื่อให้ไปสู่เป้าหมายที่ตนต้องการได้ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับคุณค่าที่ตนมีอยู่

เมื่อมนุษย์มาอยู่รวมกันเป็นกลุ่ม ย่อมมีการกระทำทางสังคมอย่างใดอย่างหนึ่งอย่างเป็นระบบมีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กัน เพื่อปรับตัวให้เข้ากับกฎเกณฑ์ แบบแผนที่วางไว้ โดยอาจมีลักษณะอย่างค่อยเป็นค่อยไป จนนำไปสู่ผลที่ต้องการ การกระทำทางสังคมดังกล่าวนี้ เรียกว่า “กระบวนการทางสังคม” ทั้งนี้ได้มีนักวิชาการได้ให้ความหมายดังนี้

Fred Jablin และคณะ ได้ให้ความหมายของกระบวนการทางสังคมไว้ว่า กระบวนการทางสังคมหมายถึง “การปรับตัวให้เข้ากัน” (Assimilation) เมื่อกล่าวถึงพฤติกรรมที่ดำเนินไปอย่างไม่หยุดยั้งและกระบวนการที่เกี่ยวกับการเรียนรู้โดยแต่ละคนจะต้องร่วมมือกันเพื่อให้ได้มาซึ่งความเป็นอันหนึ่งอันเดียว การปรับให้เข้ากัน คือกระบวนการที่มี ๒ ด้าน ด้านแรก องค์การพยายามที่จะมีอิทธิพลต่อการปรับตัวของแต่ละบุคคล โดยผ่านกระบวนการทางสังคม ทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ เช่น ลักษณะทางสังคมที่เกิดขึ้นเมื่อบุคคลแต่ละคนได้เรียนรู้เกี่ยวกับสิ่งที่จำเป็นต่อการทำงาน หรือการตัดสินใจอย่างมีแบบแผนจะช่วยทำให้เกิดความเหมาะสม จนกลายเป็นวัฒนธรรมขององค์กร ส่วนอีกด้านหนึ่ง ฝ่ายพนักงานเองพยายามที่จะเปลี่ยนแปลงองค์การโดยผ่านกระบวนการของแต่ละบุคคล ฉะนั้นกระบวนการปรับให้เข้ากันประกอบด้วย ๒ ส่วน คือ ลักษณะสังคมในองค์การ และกระบวนการของแต่ละบุคคล จึงมีบทบาทมากขึ้นและเริ่มเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งขององค์การ

Young and Mack กล่าวว่า กระบวนการทางสังคมเป็นแบบของการกระทำ การปฏิบัติการหรือการปะทะสังสรรค์ระหว่างบุคคลหรือกลุ่มบุคคล

จำนง อติวัฒน์สิทธิ์ กล่าวว่า กระบวนการทางสังคม (Social Process) หมายถึง ภาวะความเป็นไปของสังคมที่มีลักษณะเปลี่ยนแปลงและเคลื่อนไหว มีคุณลักษณะทั้งที่พึงปรารถนาและไม่พึงปรารถนา กระบวนการทางสังคมจะเป็นที่พึงปรารถนาหรือไม่พึงปรารถนานั้น ขึ้นอยู่กับความสัมพันธ์กับสถานการณ์ บรรทัดฐาน ค่านิยม และความรู้สึกที่เกิดขึ้นในช่วงเวลาใดเวลาหนึ่ง กระบวนการทางสังคมรวมเอาปฏิสัมพันธ์

ระหว่างตัวบุคคล ระหว่างบุคคลกับกลุ่ม และระหว่างกลุ่มกับกลุ่ม ซึ่งทั้งหมดนี้เกี่ยวข้องกับสถานการณ์ ค่านิยม ความรู้สึก และบรรทัดฐานเป็นพื้นฐานทั้งสิ้น

ดังนั้น กระบวนการทางสังคม (Social Process) จึงหมายถึง การกระทำหรือการปฏิบัติการใดๆก็ตาม ของบุคคลหรือกลุ่มบุคคลที่ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในสิ่งใดสิ่งหนึ่งขึ้นในสังคมทั้งที่พึงปรารถนาและไม่พึงปรารถนา ซึ่งผลของกระบวนการทางสังคมจะเป็นที่พึงปรารถนาหรือไม่พึงปรารถนานั้น ขึ้นอยู่กับความสัมพันธ์กับสถานการณ์ บรรทัดฐาน ค่านิยม และความรู้สึกที่เกิดขึ้นในช่วงเวลาใดเวลาหนึ่ง

๔.๓.๒ ลักษณะของกระบวนการทางสังคม

เนื่องจากกระบวนการทางสังคมเกิดจากการกระทำระหว่างกันทางสังคม (Social interaction) ของบุคคล บุคคลกับกลุ่ม หรือระหว่างกลุ่มกับกลุ่ม ซึ่งอาจจะแสดงพฤติกรรมออกมาในรูปแบบต่างๆกัน เช่น รูปแบบของการขัดแย้ง รูปแบบของการแข่งขัน หรือรูปแบบของการร่วมมือ เป็นต้น นั่นคือการศึกษาที่บุคคลจะแสดงพฤติกรรมเหล่านี้ออกมาจำเป็นต้องมีองค์ประกอบดังต่อไปนี้

๑. การติดต่อกันทางสังคม (social contact) คือ มีบุคคลตั้งแต่สองคนขึ้นไปมีการโต้ตอบ และมีสายสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน

๒. มีการถ่ายทอดแนวความคิดระหว่างบุคคลโดยใช้สัญลักษณ์จะเป็นภาษาหรือท่าทางก็ได้

๓. มีการเร้า (stimulation) และตอบสนอง (response) เพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางด้านพฤติกรรมตามมา

หน่วยที่สำคัญของสังคมคือกลุ่ม และการกระทำระหว่างกัน (interaction) เป็นสิ่งสำคัญในการอยู่ร่วมกัน เพราะถ้าปราศจากการสัมพันธ์กันแล้วสังคมจะไม่เกิดขึ้น การกระทำระหว่างกันนี้อาจจะศึกษาในรูปแบบของกระบวนการ (process)

Park และ Burgess ได้จำแนกเป็นลักษณะโดยทั่วไปของกระบวนการทางสังคม ดังนี้

๑. การติดต่อสื่อความหมาย (Communication) การติดต่อสื่อความหมายเป็นหลักสำคัญต่อการมีปฏิริยาโต้ตอบต่อกันในสังคม เพราะเป็นกระบวนการถ่ายทอดทัศนคติ รับความคิดเพื่อทำความเข้าใจต่อกัน

๒. การขัดแย้ง (Conflict) การติดต่อสื่อความหมายเป็นสิ่งจำเป็นในการจัดระเบียบทางสังคม แต่ถ้าหากการสื่อความหมายระหว่างบุคคลหรือกลุ่มเกิดการขัดแย้งอย่างรุนแรง ความไม่เป็นระเบียบก็จะเกิดขึ้น

๓. การแข่งขัน (Competition) เป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นได้ทั้งแบบรู้ตัวและไม่รู้ตัวหรือต่อต้านขัดขวางก็ได้

๔. การประนีประนอมผลประโยชน์ที่ขัดแย้ง (Accommodation) เป็นวิธีการลดความตึงเครียด (tension) หรือให้เกิดความแตกร้าวน้อยที่สุด

๕. การผสมผสานกลมกลืนเข้าหากัน (Assimilation) เป็นการผสมผสานระหว่างความเชื่อและความประพฤติที่แตกต่างกันออกไป โดยอาศัยเวลาเป็นเครื่องช่วยผสมผสานกลมกลืนกัน

๖. การร่วมมือสนับสนุนซึ่งกันและกัน (Cooperation) การร่วมมือกันเป็นปฏิริยาโต้ตอบระหว่างบุคคล เป็นรูปของการทำงานร่วมกัน เพื่อจุดหมายปลายทางร่วมกัน

๔.๓.๓ ความสำคัญของกระบวนการทางสังคม

กระบวนการทางสังคม เป็นการศึกษาถึงการกระทำระหว่างกันทางสังคมของบุคคลหรือกลุ่มบุคคลที่ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในสิ่งใดสิ่งหนึ่งขึ้นในสังคม และสังคมดำรงอยู่ได้ในระยะเวลายาวนาน ทั้งนี้ต้องมีการจัดตั้งโครงสร้างและวัตถุประสงค์ที่จะสร้างรูปแบบสังคมและวัฒนธรรมใหม่ซึ่งในขั้นเริ่มแรกสังคมเป็นการรวมกลุ่มคนอย่างหลวมๆ พอเวลาล่วงเลยชั่วระยะเวลาหนึ่งจะมีการจัดระเบียบของโครงสร้างให้เป็นระบบมาก

ยิ่งขึ้น และเมื่อถึงเวลานั้นกระบวนการทางสังคมถูกนำมาจัดระเบียบของโครงสร้างให้เป็นระบบมากยิ่งขึ้น และเมื่อถึงเวลานั้นกระบวนการทางสังคมถูกนำมาใช้โดยบุคคลแต่ละคนในสังคมได้นำกระบวนการทางสังคมมาปรับปรุงรูปแบบของสังคมที่ซับซ้อนยุ่งยาก ซึ่งกระบวนการนี้ได้พัฒนาตลอดเวลา และมีผลต่อผู้คนและกิจกรรมต่างๆ ในสังคม ได้แก่

๑. ทำให้สมาชิกในสังคมเกิดการเรียนรู้และเข้าใจในบทบาทหน้าที่ของแต่ละคน ว่าจะต้องปฏิบัติต่อกันอย่างไร ส่งผลให้การติดต่อสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ในสังคมเกิด ความมีประสิทธิภาพบรรลุถึงจุดมุ่งหมายที่วางไว้

๒. ทำให้เกิดความมีระเบียบวินัยในสังคมนั้นๆ เพราะทุกคนในสังคมได้เรียนรู้กฎระเบียบที่สังคมได้วางไว้ เมื่อทุกคนปฏิบัติจะทำให้สังคมเกิดความสงบสุข

๓. ทำให้เกิดความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในสังคม เมื่อมนุษย์ในสังคมมีความเข้าใจในสถานภาพ และบทบาทของตนเองแล้ว ส่งผลให้การกระทำระหว่างกันของมนุษย์ในสังคมมีประสิทธิภาพประกอบกับสังคมมีระเบียบวินัยวางไว้ให้ทุกคนได้ปฏิบัติ เมื่อทุกคนได้เรียนรู้ถึงกฎระเบียบดังกล่าวแล้วทุกคนปฏิบัติตาม หรือเว้นที่จะไม่กระทำการที่ผิดระเบียบวินัยแล้วจะทำให้ความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในสังคมเกิดขึ้น

๔.๔ กระบวนการทางวัฒนธรรม

๔.๔.๑ ความหมายของกระบวนการทางวัฒนธรรม

วัฒนธรรมเกิดขึ้นจากการเรียนรู้ การสร้างสม การสืบทอดและการถ่ายทอด วัฒนธรรมมีการเจริญเติบโต การเปลี่ยนแปลง การเสื่อมสลายเช่นเดียวกับชีวิตคนและสัตว์ แต่อาการต่างๆ ที่เกิดขึ้นและเปลี่ยนแปลงไป หรือพัฒนาการนั้นเกิดขึ้นจากการกระทำของมนุษย์ วัฒนธรรมจึงเป็นรากฐานของการดำรงชีวิต และความเป็นอยู่ของมนุษย์ทุกคน เป็นวิถีชีวิตของกลุ่มคนที่รวมตัวกันและสร้างแบบแผนของการดำรงชีวิต วัฒนธรรมมีทั้งในเชิงที่เป็นนามธรรม เช่น ความเชื่อ และในเชิงรูปธรรม เช่น ศิลปะ วัตถุต่างๆ

พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตโต) ได้ให้คำอธิบายเกี่ยวกับวัฒนธรรมไว้ เมื่อคราวแสดงปาฐกถา ๑๐๐ ปี พระยาอนุমানราชธน เรื่อง “วัฒนธรรมกับการพัฒนา” เมื่อวันที่ ๑๔ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๓๑ ณ ศูนย์วัฒนธรรมแห่งประเทศไทย ซึ่งสรุปความหมายได้ดังนี้

๑. วัฒนธรรม เป็นผลรวมของการสั่งสมสิ่งสร้างสรรค์และภูมิธรรม ภูมิปัญญาที่ถ่ายทอดสืบทอดกันมาของสังคมนั้นๆ

๒. วัฒนธรรมรวมถึงวิถีชีวิตความเป็นอยู่ทั้งหมดของสังคม ตั้งแต่ภายในจิตใจของคน ค่านิยม คุณค่าทางจิตใจ คุณธรรม ลักษณะนิสัย แนวความคิด สติปัญญา ท่าที วิธีปฏิบัติของมนุษย์ต่อร่างกาย และจิตใจของคน ลักษณะความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ ตลอดจนความรู้ ความเข้าใจ ท่าทีการมอง และการปฏิบัติของมนุษย์ต่อสิ่งแวดล้อม

๓. วัฒนธรรม เป็นการสั่งสมประสบการณ์ ความรู้ ความสามารถ ภูมิธรรม ภูมิปัญญา ทั้งหมดนี้ช่วยให้มนุษย์ในสังคมนั้นๆ อยู่รอด และเจริญสืบต่อมาได้ และเป็นอยู่อย่างที่เป็นในปัจจุบัน

๔. วัฒนธรรม คือประสบการณ์ความรู้ ความสามารถที่สังคมนั้นมีอยู่ หรือทั้งหมดของสังคม

สรุปได้ว่า วัฒนธรรม หมายถึง ทุกสิ่งทุกอย่างที่เป็นแบบแผนในการดำเนินชีวิตของมนุษย์ในสังคมที่ได้ยึดถือปฏิบัติสืบทอดกันมา โดยเกิดจากการเรียนรู้ การสร้างสม มีทั้งที่เป็นวัตถุ เช่น ศิลปะ สิ่งก่อสร้าง และที่ไม่ใช่วัตถุ เช่น ความเชื่อ ศีลธรรมประเพณี

หน้าที่ที่สำคัญของวัฒนธรรม คือ กำหนดรูปแบบของสถาบันต่างๆ ในสังคม กำหนดบทบาทความสัมพันธ์ หรือพฤติกรรมของบุคคล ทำหน้าที่ควบคุมสังคม ทำหน้าที่เป็นเครื่องหมายหรือสัญลักษณ์ที่

แสดงว่าสังคมแต่ละสังคมมีความแตกต่างกัน ทำให้เกิดความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในสังคม เป็นปัจจัยสำคัญในการสร้างหล่อหลอมบุคลิกภาพที่พึงประสงค์ให้แก่สมาชิกในสังคมทำให้สมาชิกและสังคมตระหนักถึงความหมาย วัตถุประสงค์และคุณค่าแห่งการดำรงชีวิตของตนและสร้างหรือจัดแบบแผนความประพฤติและการปฏิบัติหรือแบบแผนของพฤติกรรมให้แก่บุคคลยึดถือปฏิบัติร่วมกัน

ความสำคัญของวัฒนธรรม ได้แก่ เป็นสิ่งที่กำหนดรูปแบบของสถาบันทางสังคม เป็นสิ่งกำหนดบทบาทความสัมพันธ์ หรือพฤติกรรมของมนุษย์ตามสถานภาพและบทบาทของตน ควบคุมมนุษย์และสังคมให้ประพฤติปฏิบัติตามบรรทัดฐานที่กำหนดไว้ เป็นสัญลักษณ์และมรดกของสังคมสร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน สร้างหล่อหลอมและกำหนดบุคลิกภาพให้แก่สมาชิกในสังคม ทำให้บุคคลตระหนักถึงความหมายและวัตถุประสงค์ของการมีชีวิตอยู่ในสังคม เป็นเครื่องมือสำคัญในการปรับตัวมนุษย์ให้เข้ากับสิ่งแวดล้อมและนำสิ่งแวดล้อมมาใช้ประโยชน์ได้อย่างเหมาะสม เป็นปัจจัยสำคัญในการพัฒนามนุษย์และสังคม เป็นสิ่งที่ทำให้มนุษย์แตกต่างจากสัตว์ประเภทอื่นๆ

วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่เปลี่ยนแปลงได้ ซึ่งโดยทั่วไปการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นนั้น จะเป็นไปได้ ๒ ลักษณะ

๑. การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นภายในวัฒนธรรมเอง ได้แก่ การเปลี่ยนแปลงทางสังคมเศรษฐกิจและการเมือง การเปลี่ยนแปลงภูมิประเทศและภูมิอากาศ ส่งผลให้เกิดการประดิษฐ์คิดค้นวัฒนธรรมใหม่ หรือดัดแปลงให้เหมาะสมกับสังคมปัจจุบัน เช่น ความแห้งแล้ง น้ำท่วม การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวทำให้มนุษย์คิดค้นสิ่งประดิษฐ์ใหม่ๆ เพื่อควบคุมการเปลี่ยนแปลงไป เช่น การสร้างเขื่อนเพื่อป้องกันน้ำท่วม การแต่งกาย

๒. การเปลี่ยนแปลงที่มาจากภายนอก เช่น การติดต่อกับวัฒนธรรมอื่น ซึ่งเป็นการลอกเลียนแบบแผนวัฒนธรรมจากวัฒนธรรมอื่นมาใช้ เช่น การค้าขายกับสังคมอื่น การไปศึกษาต่อ การไปท่องเที่ยว เป็นต้น ซึ่งในที่สุดจะส่งผลให้พฤติกรรมเดิมของบุคคลเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมไม่มากนัก

การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมดังกล่าว ก่อให้เกิดการเคลื่อนไหวทางสังคม (Social movement) ทำให้เกิดการถ่ายทอดความรู้จากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง หรือเกิดการแพร่กระจายของวัฒนธรรมจากคนกลุ่มหนึ่งหรือสังคมหนึ่ง ไปสู่คนกลุ่มอื่นหรือสังคมอื่น สังคมที่รับเอาวัฒนธรรมมาใช้ก็จะเกิดการเปลี่ยนแปลงในสังคมขึ้นจึงเกิดกระบวนการทางวัฒนธรรม (Cultural processes) ขึ้นในสังคม ดังนั้น กระบวนการทางวัฒนธรรม จึงหมายถึง การถ่ายทอด การแพร่กระจาย และการรับเอาวัฒนธรรมจากคนกลุ่มหนึ่งหรือสังคมหนึ่ง ไปยังคนกลุ่มอื่นหรือสังคมอื่น ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงแบบแผนในการดำเนินชีวิตของมนุษย์ในสังคมที่ปฏิบัติสืบต่อกันมา และส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในสังคม

๔.๔.๒ ลักษณะของกระบวนการทางวัฒนธรรม

ลักษณะของกระบวนการทางวัฒนธรรมที่สำคัญ ได้แก่

๑. การถ่ายทอดวัฒนธรรม เมื่อวัฒนธรรม คือระบบสัญลักษณ์ที่มนุษย์สร้างขึ้นเป็นแบบแผนในการดำเนินชีวิตของมนุษย์ในสังคมซึ่งได้ยึดถือปฏิบัติสืบต่อกันมา ก็หมายความว่าวัฒนธรรม คือสิ่งที่มนุษย์จะต้องเรียนรู้ และจำต้องมีการถ่ายทอดจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง การถ่ายทอดวัฒนธรรมที่เห็นได้ชัดเจนที่สุดก็คือ การที่พ่อแม่สอนลูกว่าอะไรควรทำอะไรไม่ควรทำ นั่นคือ การถ่ายทอดวัฒนธรรมก็คือการสอนให้คนรุ่นหลังรู้ถึงระบบสัญลักษณ์ของสังคมซึ่งได้เคยมีการตกลงกันไว้ว่าประกอบด้วยอะไรบ้าง ทั้งนี้ต้องให้สอดคล้องกับ บรรทัดฐานและค่านิยมของสังคม

๒. การแพร่กระจาย คือ การที่วัฒนธรรมจากสังคมหนึ่งกระจายไปสู่สังคมหนึ่ง การกระจายจะเกิดขึ้นเมื่อสังคมมีการติดต่อกันเป็นกระบวนการที่มีทั้งการให้และการรับ เกิดจากการที่คนต่างวัฒนธรรม

และผู้คิดค้นสิ่งใหม่ๆ ได้มีโอกาสพบปะและติดต่อกันในช่วงเวลาหนึ่งอย่างต่อเนื่องและสม่ำเสมอ แล้วจึงแลกเปลี่ยนและหิบบัณฑิตวัฒนธรรมของกันและกัน

๓. การรับเอาวัฒนธรรมใหม่ จะเกิดขึ้นจากสภาวะแห่งการสวดคล้อง ซึ่งเป็นจุดที่เกิดความพอดีหรือสมดุลกันเมื่อวัฒนธรรมหนึ่งประสบกับอีกรัฒนธรรมหนึ่ง มนุษย์เรานอกจากจะถ่ายทอดวัฒนธรรมจากคนรุ่นหนึ่งไปยังคนอีกรุ่นหนึ่งแล้ว มนุษย์เราก็ก้อาจจะรับวัฒนธรรมบางส่วนมาจากสังคมข้างเคียงได้ แต่ทั้งนี้ย่อมหมายความว่าส่วนของวัฒนธรรมที่รับมาจากสังคมข้างเคียงนั้นไม่ขัดกับค่านิยมหลักของสังคม ส่วนของวัฒนธรรมของสังคมข้างเคียงที่รับมาจะต้องสวดคล้องกับของเดิมที่มีอยู่ เมื่อสวดคล้องกันได้ก็จะค่อยๆ รับกันไปและในที่สุดก็จะแยกไม่ออกว่าวัฒนธรรมส่วนใดเป็นของเดิม และวัฒนธรรมส่วนใดรับมาจากสังคมอื่นๆ

๔.๔.๓ ความสำคัญของกระบวนการทางวัฒนธรรม

กระบวนการทางวัฒนธรรม เกิดจากการถ่ายทอด การแพร่กระจาย และการรับเอาวัฒนธรรมจากคนกลุ่มหนึ่งหรือสังคมหนึ่ง ไปยังคนกลุ่มอื่นหรือคนสังคมอื่น และสังคมนั้นก็ยอมรับเอาวัฒนธรรมดังกล่าวมาใช้ กระบวนการดังกล่าวส่งผลให้มนุษย์เกิดการเรียนรู้เกี่ยวกับแบบแผนในการดำเนินชีวิตของมนุษย์ในสังคมซึ่งได้ยึดถือปฏิบัติสืบต่อกันมา และส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในสังคม ได้แก่ เกิดการคิดค้นสิ่งประดิษฐ์ใหม่ๆ เพื่อควบคุมการเปลี่ยนแปลง การคิดค้นวัฒนธรรมใหม่หรือดัดแปลงให้เหมาะสมกับสังคมปัจจุบัน เกิดการคิดค้นนวัตกรรมใหม่ๆ เพื่อสนองความต้องการของมนุษย์ เป็นต้น เพราะสังคมย่อมมีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา บางสังคมอาจเปลี่ยนแปลงช้า บางสังคมอาจเปลี่ยนแปลงเร็วต่างกัน ซึ่งการเปลี่ยนแปลงของสังคมก่อให้เกิดผลดีและผลเสีย กล่าวคือ ผลดี ทำให้สังคมเกิดการพัฒนา เช่น ใช้เทคโนโลยีในการผลิตแทนแรงงานมนุษย์ ผลเสีย เมื่อเทคโนโลยีการผลิตเกิดการพัฒนานำมาใช้แทนแรงงานมนุษย์ จึงเกิดปัญหาการว่างงานตามมา

๔.๕ ความสัมพันธ์ระหว่างสังคมกับวัฒนธรรม

ดังทราบแล้วว่า สังคมจะต้องประกอบด้วยโครงสร้างทางสังคมที่ชัดเจนเพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข โครงสร้างทางสังคมดังกล่าว คือ องค์การสังคม (Social Organization), ๒.สถาบันสังคม (Social Institution) และ ๓. วัฒนธรรม (Culture)

๑. องค์การสังคม ได้แก่ กลุ่มคนประเภทต่างๆ ที่มีสถานภาพและบทบาทแตกต่างกัน

๒. สถาบันสังคม ได้แก่ แบบแผน พฤติกรรมที่เป็นมาตรฐานของสังคม ที่มีเพื่อแก้ปัญหาพื้นฐานของสังคม และมีหน้าที่ทำให้สังคมคงสภาพอยู่ได้

๓. วัฒนธรรม ได้แก่ แบบแผน ขนบธรรมเนียมประเพณี และวิถีชีวิต ซึ่งแต่ละสถาบัน สังคมอาจจะไม่เหมือนกัน

จากโครงสร้างทางสังคมดังกล่าวนี้หมายความว่า สังคมจะดำรงอยู่ได้ต้องประกอบด้วยกลุ่มคนและวัฒนธรรม นั่นคือกลุ่มคนที่อยู่ร่วมกันในสังคมต้องมีการกระทำระหว่างกันของบุคคล บุคคลกับกลุ่ม หรือระหว่างกลุ่มกับกลุ่ม ซึ่งอาจแสดงพฤติกรรมออกมาในรูปแบบต่างๆ กัน ภายใต้วัฒนธรรม คือ แบบแผนในการดำเนินชีวิตของมนุษย์ในสังคมที่ได้ยึดถือปฏิบัติสืบต่อกันมาเพื่อแก้ปัญหาพื้นฐานของสังคม นั้นแสดงให้เห็นว่า สังคมและวัฒนธรรมเป็นของคู่กัน เกิดขึ้นและวิวัฒนาการไปพร้อมๆ กัน สังคมไม่อาจจะดำรงอยู่ได้ถ้าปราศจากซึ่งวัฒนธรรม และทำนองเดียวกันวัฒนธรรมก็ไม่อาจจะดำรงอยู่ได้ถ้าปราศจากซึ่งสังคม ดังนั้น สังคมและวัฒนธรรมจึงเป็นส่วนสำคัญของความเป็นมนุษย์ เป็นสองสิ่งที่ยากจะแยกออกจากกันไม่ได้ และมีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกันอย่างลึกซึ้ง สิ่งที่ยากจะแยกสังคมหนึ่งว่าแตกต่างจากอีกสังคมหนึ่งก็คือวัฒนธรรม ในขณะที่เดียวกันวัฒนธรรม

ก็เกิดขึ้นเพื่อตอบสนองความต้องการทางสังคมและจิตใจของมนุษย์ วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่ช่วยประสานและผูกมัดไว้ในสังคมเดียวกัน เป็นสิ่งที่ช่วยทำให้โครงสร้างของสังคมคงอยู่ เพราะเป็นการเสริมสร้างความผูกพันทางจิตใจของคนหลายๆ คนเข้าไว้ด้วยกัน

๔.๖ ลักษณะของกระบวนการทางสังคมและวัฒนธรรม

ลักษณะโดยทั่วไปของกระบวนการทางสังคมและวัฒนธรรม ได้แก่ การเลียนแบบ (Imitation) การผสมผสาน-ประนีประนอม (Acculturation) ความร่วมมือกัน (Cooperation) การแข่งขัน (Competition) และความขัดแย้ง (Conflict) อธิบายได้ ดังนี้

๑. การเลียนแบบ (Imitation) หมายถึง การกระทำตอบโตที่เกิดขึ้นเมื่อคนต่างวัฒนธรรมมาติดต่อกัน การแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมจะเกิดขึ้น คนจะให้และรับวัฒนธรรมซึ่งกันและกันจนความแตกต่างที่มีอยู่เดิมหมดไป

๒. การผสมผสาน-ประนีประนอม (Acculturation) การผสมผสาน-ประนีประนอม เป็นภาวะการณ์หนึ่งของวัฒนธรรมที่เกิดจากวัฒนธรรมต่างสังคมมากระทบกัน โดยการที่บุคคลจากวัฒนธรรมที่แตกต่างกันมาติดต่อกัน และมีผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมต่างๆ ในระบบวัฒนธรรมดั้งเดิมของกลุ่มหนึ่งหรือทั้งสองกลุ่ม นั่นคือบุคคลหรือกลุ่มคนยอมรับวัฒนธรรมอื่นซึ่งมีใช้วัฒนธรรมดั้งเดิมของตนซึ่งเป็นกระบวนการสองทาง (two-way process) คือเมื่อกลุ่มหนึ่งถ่ายทอดให้อีกกลุ่มหนึ่งในขณะเดียวกันก็อาจจะรับวัฒนธรรมของกลุ่มที่ตนถ่ายทอดมาด้วย

๓. ความร่วมมือกัน (Cooperation) หมายถึง การที่บุคคลหลายๆ คน ทำงานด้วยกันเพื่อนำไปสู่จุดหมายร่วมกันและทำงานนั้นให้สำเร็จ เราจะพบพฤติกรรมความร่วมมือ ในลักษณะที่เป็นพฤติกรรมของกลุ่มคนที่มีผลประโยชน์ร่วมกัน การที่สมาชิกผู้ใดจะได้ผลประโยชน์อะไรนั้นขึ้นอยู่กับการที่สมาชิกผู้อื่นจะได้ผลประโยชน์ของเขาด้วย กล่าวได้ว่าสภาพการณ์ที่เป็นการร่วมมือของสมาชิกนั้นจะเกิดขึ้นในกลุ่มหรือไม่ย่อมขึ้นอยู่กับผลประโยชน์ของผู้กระทำนั่นเอง

๔. การแข่งขัน (Competition) หมายถึง การที่บุคคลหลายๆ คน ต่างฝ่ายต่างทำงานในสถานการณ์เดียวกันเพื่อบรรลุจุดมุ่งหมายส่วนตัว การแข่งขันจึงเป็นพฤติกรรมที่สมาชิกกระทำต่อกันด้วยเหตุที่ว่าผลประโยชน์หรือจุดหมายของพฤติกรรมขัดกัน นั่นคือ การที่สมาชิกคนใดจะได้ถึงจุดหมาย สมาชิกอื่นๆ ต้องเสียผลประโยชน์ หรือไม่ถึงจุดหมายของตนเอง ในกรณีเช่นนี้สมาชิกกลุ่มแต่ละคนย่อมหาทางพยายามที่จะให้ได้มาซึ่งประโยชน์ของตนเอง โดยหาทางขวางมิให้ผู้อื่นได้ผลประโยชน์ของเขา

๕. ความขัดแย้ง (Conflict) ความขัดแย้งเป็นกระบวนการทางสังคม เกิดขึ้นเมื่อแต่ละฝ่ายมีจุดมุ่งหมายที่ไปด้วยกันไม่ได้และมีค่านิยมที่แตกต่างกัน ความแตกต่างกันนี้มักจะเป็นการรับรู้มากกว่าที่จะเป็นความแตกต่างที่เกิดขึ้นจริง และความขัดแย้งระหว่างบุคคลเป็นสถานการณ์ที่การกระทำของอีกฝ่ายหนึ่งไปขัดขวาง หรือสกัดกั้นการกระทำของอีกฝ่ายหนึ่ง ในการที่จะบรรลุเป้าหมายของเขาหรือการที่บุคคลมีความแตกต่างกันในค่านิยม ความสนใจ แนวคิด วิธีการเป้าหมายต้องมาติดต่อกัน ทำงานด้วยกัน หรืออยู่ร่วมกันในสังคมเดียวกัน โดยที่แตกต่างนี้เป็นสิ่งที่ไม่สอดคล้องกัน หรือลงรอยกันไม่ได้

จะเห็นได้ว่ากระบวนการทางสังคมและวัฒนธรรมที่กล่าวมาข้างต้นถือได้ว่าเป็นรูปแบบของการกระทำระหว่างคนในสังคม โดยในสังคมทุกสังคมไม่ว่าจะเป็นสังคมที่พัฒนาแล้วหรือสังคมที่กำลังพัฒนา คนในสังคมต้องแสดงรูปแบบการกระทำในลักษณะเช่นนี้อยู่ตลอดเวลา ขึ้นอยู่กับว่าจะแสดงรูปแบบการกระทำลักษณะไหน และต้องสัมพันธ์กับความต้องการ เพื่อให้บรรลุจุดมุ่งหมายที่วางไว้

อย่างไรก็ตาม กระบวนการทางสังคมและวัฒนธรรมนั้นเป็นความหมายกลางๆ ขึ้นอยู่กับพฤติกรรมของมนุษย์ในสังคมเป็นสำคัญ เช่น การเลียนแบบในสิ่งที่ดีงามและมีคุณค่า จนกลายเป็นวิถีชีวิต ก็จะจัดเป็นกระบวนการทางสังคมและวัฒนธรรมในเชิงบวก ถ้าการเลียนแบบในทางที่ผิดศีลธรรมหรือสิ่งที่ไม่ดีงาม ก็จะกลายเป็นกระบวนการทางสังคมและวัฒนธรรมในเชิงลบ

๔.๗ ผลของกระบวนการทางสังคมและวัฒนธรรม

กระบวนการทางสังคมและวัฒนธรรมมีผลต่อมนุษย์และสังคม ทั้งผลเชิงบวกและผลเชิงลบ หลายประการ จำแนกได้ดังต่อไปนี้

๔.๗.๑ ผลของกระบวนการทางสังคมและวัฒนธรรมเชิงบวก

๑. ทำให้มนุษย์ในแต่ละสังคมเกิดการเรียนรู้ สามารถปรับตัวให้อยู่ในสังคมนั้นได้อย่างมีความสุข

๒. ทำให้มนุษย์ในสังคมเกิดการแลกเปลี่ยนความรู้ เพื่อที่จะนำความรู้ที่ได้จากการแลกเปลี่ยนกับมนุษย์ด้วยกันเองในสังคมมาพัฒนาตนเอง เช่น หน่วยงานราชการต่างๆ มีกระบวนการในการเรียนแลกเปลี่ยนเรียนรู้โดยใช้ระบบการจัดการความรู้ (KM)

๓. ทำให้มนุษย์ในสังคมเกิดประสบการณ์ในการที่ได้มีการปฏิสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน

๔. ทำให้วิถีชีวิตของมนุษย์เปลี่ยนแปลงไปจากเดิมนั้นคือวัฒนธรรมในการดำรงชีวิตของมนุษย์ในสังคมปัจจุบันเปลี่ยนแปลงไปเป็นอย่างมาก เช่น ปัจจุบันการติดต่อกันจะใช้ระยะเวลาในการติดต่อรวดเร็วขึ้นเพราะมีการใช้อำนวยความสะดวก ได้แก่ รถยนต์ การใช้โทรศัพท์ เป็นต้น

๕. ทำให้แบบแผนทางวัฒนธรรมเปลี่ยนแปลง เช่น การเปลี่ยนแปลงในความคิด ความเชื่อ ค่านิยมหรืออุดมการณ์ของคนในสังคม

๔.๗.๒ ผลของกระบวนการทางสังคมและวัฒนธรรมเชิงลบ

๑. ทำให้เกิดความไม่เป็นระเบียบของสังคม เพราะเมื่อเกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมขึ้นนั้นคนในสังคมบางส่วนสามารถปรับตัวให้เข้ากับการเปลี่ยนแปลงได้ แต่บางส่วนไม่สามารถปรับตัวได้ จึงนำไปสู่การต่อต้านการเปลี่ยนแปลง ก่อให้เกิดความขัดแย้งกันขึ้น และนำไปสู่ความไม่เป็นระเบียบทางสังคมขึ้น

๒. ทำให้เกิดปัญหาสังคมขึ้นได้ เช่น ปัญหาอาชญากรรม ปัญหายาเสพติด เป็นต้น ซึ่งถ้าหากว่าการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมนั้น ทำให้คนในสังคมมีพฤติกรรมที่เบี่ยงเบนไปจากปกติ

๓. ทำให้วิถีชีวิตแบบดั้งเดิมในสังคมถูกทอดทิ้ง เพราะสังคมได้รับเอาวัฒนธรรมภายนอกสังคมเข้ามา ทำให้วัฒนธรรมเดิมที่มีอยู่ในสังคมถูกมองข้ามไปและไม่เห็นคุณค่าดั้งเดิมที่มีอยู่ เช่น ปัจจุบันการทำเกษตรจะเปลี่ยนแปลงจากการทำเกษตรแบบยังชีพเป็นการทำเกษตรแบบการค้ามากขึ้น

๔. ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของพฤติกรรมบางอย่างของคนในสังคม เช่น การเปลี่ยนแปลงรูปแบบและปริมาณการก่ออาชญากรรม การหย่าร้าง การย้ายถิ่น การประท้วง การฆ่าตัวตาย พฤติกรรมการบริโภค

ผลของกระบวนการทางสังคมและวัฒนธรรมถือว่าเป็นการกระทำที่เกิดจากคนหรือกลุ่มคนที่มีการกระทำระหว่างกันและส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงของสังคม โดยต้องกระทำอย่างเป็นระบบและระเบียบส่งผลให้ความสัมพันธ์และแบบการดำเนินชีวิตของผู้คนในสังคมเปลี่ยนแปลงไปทั้งในทางที่พึงประสงค์และไม่พึงประสงค์ ดังที่ จานง ทองประเสริฐ กล่าวว่า กระบวนการโลกาภิวัตน์ หมายถึง การแพร่กระจายไปทั่วโลก การที่ประชาคมโลกไม่ว่าจะอยู่ ณ จุดใด สามารถรับรู้สัมพันธ์หรือรับผลกระทบจากสิ่งที่เกิดขึ้นได้อย่าง

รวดเร็วและกว้างขวางซึ่งเนื่องมาจากการพัฒนาระบบสารสนเทศ การเปลี่ยนแปลงที่สืบเนื่องมาจากกระบวนการ โลกาภิวัตน์นั้นมีทั้งด้านที่เป็นลบ อย่างเช่น วิกฤตเศรษฐกิจที่ประเทศไทยประสบเมื่อปลายปี พ.ศ.๒๕๔๐ ซึ่งต่อมาได้ลุกลามไปทั่วทั้งภูมิภาคเอเชีย ส่วนด้านที่เป็นบวกก็เช่น การที่หลายประเทศร่วมมือกัน ผลักดันประเด็นปัญหาสิทธิมนุษยชน และความยุติธรรมทางสังคมให้กลายเป็นระเบียบ วาระระหว่างประเทศ

สรุปท้ายบท

การศึกษาถึงกระบวนการทางสังคมและวัฒนธรรม เป็นการศึกษาเกี่ยวกับรูปแบบการกระทำระหว่างกันของมนุษย์ในสังคมที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงของสังคม ซึ่งต้องกระทำการอย่างเป็นระบบและระเบียบ ส่งผลให้ความสัมพันธ์และแบบแผนการดำเนินชีวิตของผู้คนในสังคมเปลี่ยนแปลงไปทั้งนั้นทางที่พึงประสงค์และไม่พึงประสงค์ โดยกระบวนการทางสังคมและวัฒนธรรมได้พัฒนาตลอดช่วงระยะเวลา ซึ่งมีผลต่อผู้คนและกิจกรรมต่างๆ ในสังคม

ลักษณะโดยทั่วไปของกระบวนการทางสังคมและวัฒนธรรม ได้แก่การเลียนแบบ (Imitation) การผสมผสาน-ประนีประนอม (Acculturation) ความร่วมมือ (Cooperation) การแข่งขัน (Competition) และความขัดแย้ง (Conflict) จะเห็นได้ว่ากระบวนการทางสังคมและวัฒนธรรมที่กล่าวมาถือได้ว่าเป็นรูปแบบของการกระทำระหว่างคนในสังคม โดยในสังคมทุกสังคมไม่ว่าจะเป็นสังคมที่พัฒนาแล้วหรือสังคมที่ยังด้อยพัฒนา คนในสังคมต้องแสดงรูปแบบการกระทำในลักษณะเช่นนี้อยู่ตลอดเวลาขึ้นอยู่กับว่าจะแสดงรูปแบบการกระทำลักษณะไหน และต้องสัมพันธ์กับความต้องการ เพื่อให้บรรลุจุดมุ่งหมายที่วางไว้ กระบวนการทางสังคมและวัฒนธรรม ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในสังคม เกิดความเข้าใจในบทบาทหน้าที่ที่ตนเองได้รับ เกิดความมีระเบียบวินัยในสังคมนั้นๆ เพราะทุกคนในสังคมได้เรียนรู้กฎระเบียบที่สังคมได้วางไว้ เกิดความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในสังคม ผลของกระบวนการทางสังคมและวัฒนธรรมเชิงบวก ทำให้มนุษย์เกิดการเรียนรู้ และแลกเปลี่ยนความรู้กันมากขึ้น และมีผลทำให้วิถีชีวิตของมนุษย์เปลี่ยนแปลงไปจากเดิม ผลของกระบวนการทางสังคมและวัฒนธรรมเชิงลบ ทำให้สังคมไม่เป็นระเบียบ เกิดปัญหาสังคมวิถีชีวิตแบบดั้งเดิมถูกทอดทิ้ง พฤติกรรมของคนในสังคมเปลี่ยนแปลง

คำถามท้ายบท

๑. จงอธิบายถึงความหมาย และความสำคัญของกระบวนการทางสังคม
๒. จงอธิบายถึงความหมาย และความสำคัญของกระบวนการทางวัฒนธรรม
๓. จงอธิบายถึงความสัมพันธ์ระหว่างสังคมกับวัฒนธรรม
๔. ลักษณะโดยทั่วไปของกระบวนการทางสังคมและวัฒนธรรม มีกี่ลักษณะ อะไรบ้าง และแต่ละลักษณะมีความสำคัญต่อการเปลี่ยนของสังคมอย่างไรบ้าง
๕. จงอธิบายถึงผลกระทบที่เกิดจากกระบวนการทางสังคมและวัฒนธรรมว่าส่งผลต่อสังคมอย่างไร
๖. กระบวนการทางสังคมและวัฒนธรรมส่งผลให้สังคมเกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างไรบ้าง